

Profesor Jaroslav Brůžek – antropologem do poslední chvíle

O významných osobnostech se píšou medailonky obtížně, neboť s každým výročím, s každou etapou jejich života se objevují další články. Je tak možné se dočíst vše podstatné, čemu se věnovali, jaký je jejich přínos (viz např. Živa 2024, 1: XII–XIII). U biologického antropologa prof. RNDr. Jaroslava Brůžka, CSc., Ph.D., HDR, však toto naplňování odkazu letos v červenci skončilo. Po těžké nemoci zemřel ve věku 76 let v rodinném kruhu s pocitem, co by rád ještě stihl a co už nemůže dokončit. Jmenovaný byl totiž velmi pracovitý, antropologie mu zabírala podstatnou část myšlenek a antropologem byl do poslední chvíle.

Nemohu však pominout alespoň stručně šíři jeho odborného zájmu a genezi vědecké práce. Kariéra J. Brůžka odstartovala přestupem z učitelské kombinace na odbornou na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Počátky odborného zaměření závisely na příležitostech, které se mu naskytly. Věnoval se krátce sportovní antropologii v Českých Budějovicích, dále auxologii (růstu a vývoji dětí) – účastí na výzkumu s prof. Karlem Hajníšem a následně na tehdejší Fakultě dětského lékařství UK v Motole. Důležitým momentem byla participace na projektu antropologie mateřství s prof. Antonínem Doležalem a doc. Svatavou Titlbachovou. V té době spolupracoval i s doc. Vladimírem Novotným z Brna. A v této kombinaci se vytvořil a postupně upevnil jeho zájem o pohlavní dimorfismus obecně a zvláště o pohlavní rozdíly na pánvi. Tehdy také začal využívat multivariační statistické metody, jmenovitě diskriminační analýzu, což bylo v oné době inovativní. V zájmu o metodologii však pokračoval dál, mimo jiné s přesahem pro forenzní účely.

Zásadním zlomem v životě J. Brůžka byla stáž ve Francii a po svatbě i přestěhování do Paříže. Zde přes náročné počáteční existenční podmínky odstartoval druhou

vědeckou dráhu, kdy mu v prvních letech pomáhala se etablovat zvláště prof. Denise Ferembachová. Podařilo se mu zapojit do práce v Národním středisku pro vědu a výzkum (CNRS) při Univerzitě v Bordeaux I. Zde získal titul Ph.D. z paleoantropologie v r. 1991 a poté se na Institutu lidské paleontologie (IPH) v Paříži v r. 1995 habilitoval. Na univerzitě v Bordeaux zastával funkci Directeur de Recherche (ekvivalentní českému vysokoškolský profesor). Později se vrátil do vlasti a nastoupil na katedru antropologie a genetiky člověka PřF UK v Praze. Zde byl nucen znovu obhájit docenturu (2008) a profesuru (2017), neboť neexistuje dohoda o uznávání těchto titulů mezi Francií a Českou republikou.

Pečlivé ověřování odhadu/určování pohlaví podle znaků na pánvi ho přivedlo k cestám za kosterními soubory se známým pohlavím po celém světě, aby studoval, které markery jsou všeobecně platné a které populačně specifické. S tématem

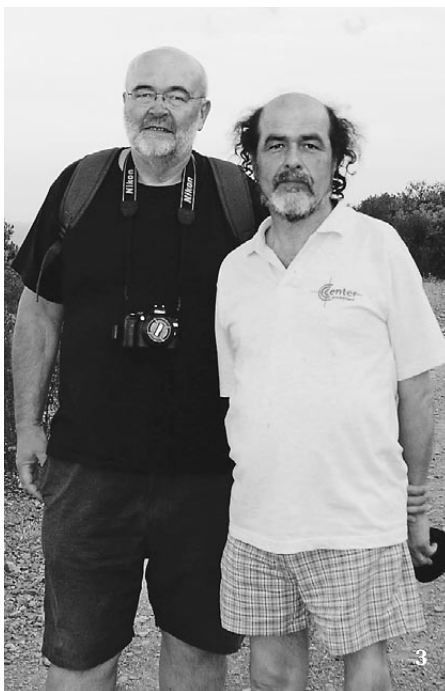
- 1 Jaroslav Brůžek v Bordeaux, Francie (2005)
- 2 Lebka ženy z jeskyně Zlatý kůň (Koněpruské jeskyně), stáří 45 000 let. Foto M. Jantač (Živa 2021, 4: 146–149)
- 3 Dva přátelé od mládí – antropologové J. Brůžek a V. Blažek. Sardinie (2012)
- 4 U posteru na kongresu Americké paleoantropologické společnosti. Philadelphia, USA (2007)
- 5 Na kongresu Americké antropologické asociace s Vincenzem Formicoulou z Univerzity v Pise. Philadelphia (2007)

pohlavního dimorfismu lidské pánve se prosadil na antropologickém poli nejen v Evropě – jednoznačně patří mezi světově nejuznávanější odborníky odhadu pohlaví na základě pánevní kosti, jeho metody jsou citovány v nejprestižnějších forenzních a bioarcheologických učebnicích a monografiích. Jako odborník na odhad/určování pohlaví byl osloven kolegy z jiných oblastí antropologie, a tak se postupně věnoval i problematice na jedné straně neandertálců a migrací anatomicky moderního člověka, na straně druhé vyhodnocování pohřebišť, především středověkých. Od toho už byl jen krůček k zájmu o neolitizaci Evropy (nástupu a šíření nových subsistenčních strategií a materiální kultury, demografické analýzy) a o to, jak v minulosti lidé žili, čím se živili, jakými nemocemi trpěli a jak tyto otázky souvisely se sociální diferenciací ve společnosti. V této souvislosti se podílel na využití metod analýzy stopových prvků (zvláště stroncia) a poměru stabilních izotopů (hlavně C_3 a C_4 rostlin; viz také Živa 2008, 1: 42–45, 2: 87–90). Obdobně byla logickým důsledkem účast na rekonstrukcích význačných nálezů. Jedním z nových směrů, které dokázal aplikovat, bylo využití virtuální antropologie vycházející z 3D skenování, a v poslední době se zapojoval i do využití paleogenetických postupů. Vědecky nejvíce oceněnou prací – publikováním v prestižním časopise Nature (2025, 638: 711–717), na které se v poslední době významně podílel v uvedených směrech, bylo studium lebky z naleziště Zlatý kůň v Koněpruských jeskyních (obr. 2 a blíže i v Živě 2021, 4: 146–149). Jde zřejmě o nejstarší migraci anatomicky moderního člověka do střední Evropy. Ostatně evoluční myšlení se vždy promítalo do diskuzí s kolegy na konferencích, při vědecké práci i se studenty.

Cestu, kterou J. Brůžek ušel, lze stručně charakterizovat jako od sexuálního dimorfismu především pánevních kostí k paleoantropologii a studiu minulých populací na různých úrovních. Z uvedených výzkumů také vyplývá jedna jeho zásadní vlastnost. Inicioval utváření pracovních kolektivů a aktivně v nich působil. Moderní metodologie a interdisciplinarita mu byly zcela vlastní. Také vědeckých institucí, na kterých působil, je celá řada. Jako příklad v českém regionu lze uvést Antropologické oddělení Národního muzea nebo katedru antropologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Navštívených zahraničních pracovišť bylo mnoho (podrobněji např. v úvodu zmíněném medailonu k 75. výročí J. Brůžka). Četnost vědeckých článků a přednesených referátů na kongre-

sech je skutečně úctyhodná (celkem jde o několik set citací). Podílel se i na publikování řady knižních monografií; nejvýznamnější je zřejmě jeho spoluúčast na práci Gravettienští lidé z Předmostí u Přerova (Academia 2008). Byl také dobrým znalcem díla zakladatele české antropologie prof. Jindřicha Matiegky. Nezanedbatelná byla i jeho popularizační aktivita a v posledních letech rovněž účast v redakční radě Živy, pro kterou napsal řadu článků. Vybíral si zajímavá a obecně významná témata, naposledy např. oblákání v pravěku (Živa 2025, 1: 6–8 a 2: 53–56).

Nedílnou součástí jeho potřeby spolupracovat s druhými byla pomoc mladým kolegům, včetně českých antropologů, kteří se dostali na stáž do Francie, a dále především studentům. Zpočátku se věnoval více doktorandským studentům a připravil mnohé na vědeckou kariéru, ale postupně vedl řadu diplomových prací a byla za ním i široká nabídka výukových přednášek. Prezentace si vždy pečlivě připravoval a doplňoval je aktuální obrazovou dokumentací. Zkrátka byl dobrý pedagog.

Neodpustím si soukromou poznámku na závěr. Naše životy jak ve smyslu antropologie, tak ve smyslu užívání života v mládí a prožívání radostí a starostí v osobním životě se prolínaly 50 let. Vzpomínka na něj je vtištěna do mého chování a do myslí a vzpomínek všech členů naší rodiny a dalších jeho přátel a zvláště do nové rodiny vlastní, v níž zakotvil později, než by si přál, ale za to intenzivněji a s pocity pohody a štěstí. Vždy se rád vracel do Čech a žil českou antropologií, ale současně se hlásil k francouzskému prostředí, francouzským kolegům a francouzskému gurmánství. Své známé a blízké rád provázel po různorodých regionech Francie. Nejraději vzpomínám na cestu do Pyrenejí, ale i na putování po dolmenech a menhirech v Bretani a na návštěvu oblasti Dordogne se slavnými nalezišti našich předků včetně jeskynních maleb ve Font-de-Gaume.

Odchodem Jaroslava Brůžka přichází biologická antropologie o vědeckou osobnost, která překračovala evropský region a na kterou bude vzpomínat celá řada přátel a blízkých u nás a ve Francii.

Ze vzpomínek francouzských kolegů a studentů na Jaroslava Brůžka

● **Bruno Maureille** – paleoantropolog a specialista na evoluci člověka, ředitel oddělení archeologických věd na Univerzitě v Bordeaux a francouzského Národního centra pro vědecký výzkum (CNRS) „Měl jsem to potěšení poznat se s Jaroslavem poprvé na vědeckém setkání ve městě Saintes v Charente. Bylo to v r. 1991, tedy

před 34 lety. Pamatuji si to velmi dobře – seděli jsme u stolu naproti sobě, a dlouho jsme si povídali. Byl to začátek našeho přátelství, sdílení mnoha výjimečných chvil, často v doprovodu ústřic a dobrého bílého vína, i několika málo těžších okamžiků.

Jaroslav byl příkladem vědecké excelence. Jeho výzkum v oblasti určování pohlaví

a metodologické nástroje, které vytvořil, jsou známé a využívané po celém světě. V našem oboru je to naprosto výjimečné.

Byl také vzorem odvahy – každoročně o něm vyprávím studentům magisterského programu antropologie v Bordeaux při výuce dějin antropologie. Během své vědecké dráhy obhájil dvě doktorské práce a dvě habilitace. Nikdo jiný, koho znám, to nedokázal – a antropologie z toho měla obrovský užitek. Jeho odvaha mě mnohokrát inspirovala, když jsem sám přebíral odpovědnost. Mé vlastní potíže se pak zdály ve srovnání s těmi jeho jako drobnosti. Jaroslav byl zkrátka vzorem – i pokud jde o upřímnost a věrnost. Přátelství pro něj stálo nade vším. Laboratoř v Bordeaux

